

Останній і смертельний бій біля кишлаку Хара, де загинув наш земляк Віктор Євгенчук

Рано чи пізно, але настає момент істини, коли дізнаєшся правду. Іноді вона буває жахливою. Як ось і в цьому випадку. Тільки прикро, що через довгих 30 років прийшла вона, та правда, про трагічні події бою, що відбувся 11 травня 1980 року біля афганського кишлаку Хара. Там, опинившись разом із 9 земляками в смертельному вогняному кільці, загинув рядовий Віктор ЄВГЕЙЧУК із села Вири.

Про Віктора в Книзі Пам'яті написано так: «Рядовий Євгейчук Віктор Мойсеевич, помічник гранатометника, народився 1 лютого 1961 р. у с. Вири Сарненського району на Рівненщині, українець. У Збройні сили СРСР призваний 16. 11. 1979 р. Сарненським РВК, У Республіці Афганістан – з січня 1980 р. Мотострілковий взвод, в якому служив, 11 травня 1980 року під час бойової операції вів бій за висоту, зайняту противником. Євгейчук вогнем із гранатомета знищив вогневі точки заколотників. Загинув при зміні вогневої позиції. За мужність і відвагу нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно). Похований у с. Вири».

Такі скупі рядки про життя і смерть... Такі скупі... І про ті останні дні й години, найвідповідальніші в житті зовсім юної людини, коли вона показала свою відданість бойовим побратимам, лише декілька слів...

Щоправда, детально героїчний подвиг Віктора Євгейчука описують товариші по службі. Саме вони повідали, що наш земляк під обстрілами духів спустився за водою й приніс 5 фляг живильної рідини, коли перебували в оточенні і їх мучила страшна спрага. Протесам був смертельно поранений і загинув. Обмірковуючи цей вчинок, вражаєшся жертовністю двадцятирічного юнака, бо, попри загрозу власному життю, кинувся допомагати бойовим товаришам, знехтувавши власною безпекою. Цьогоріч 11 травня минуло 35 років із дня цих подій, але і досі його мужністю захоплюються ті, кому вдалося тоді вижити, заради кого Віктор поклав своє життя.

Пропоную читачам публікацію з Інтернет-сайту 66 Окремої Джелалабадської мотострілкової бригади Першого гірського батальйону про перебіг того жахливого бою, де свідки поділилися пережитим. Тим, яке, здається, витримати несила...

«...11 травня 1980-ого відбувся оборонний бій підрозділів 66 окремої мотострілкової бригади проти численного формування афганських моджахедів у ході військової операції в ущелині Печдара біля кишлаку Хара поблизу м. Асадабад у зоні афгано-пакистанського кордону - провінція Кунар.

Під час пішого маршу від кишлаку Баркандай у напрямку до кишлаку Хара радянські підрозділи потрапили в засідку, організовану моджахедами чисельністю майже 150 чоловік, і, перебуваючи в оточенні, провели запеклий бій - один із найвідоміших і наймасштабніших, найкривавіших, в якому брала участь 66 бригада, за кількістю втрат в історії Афганської війни (1979-1989 рр.).

5.42 ранку. У складі першої хвилі десанту 1 рота під командуванням старшого лейтенанта Заколюдяжного, заступника з політчастини, старшого лейтенанта Шорникова, командирів взводів: старшого лейтенанта Салькова, лейтенанта Баранова, двох мінометних взводів із їх командирами - лейтенантами Суровцевим і Котовим (автором сайту) з чисельністю групи 84 солдати зайняли впродовж 30-40 хвилин найближчі вершини. Висота майже 2500- 2800 метрів над рівнем моря. Непроглядна темрява.

5.55. Десантування другої хвилі почалося практично без паузи. 2 і 3 роти 1 батальйону радісно пострібали на макове поле, потоптавши його черевиками. Штаб батальйону в складі капітанів Косінова та Князева загубився десь серед маси озброєних бійців. Постріли пролунали вже з моменту торкання вершин першими променями сонця. Рух основних сил десанту в бойовому порядку в бік 3 батальйону, що перебував у засідці в 3-5 км нижче за течією річки Баркандай, був згуртованим. Піднятий піхотою пил ліг на плечі останнього солдата, який оминув вигин дороги тільки за годину відтоді, як перший

радянський солдат торкнувся землі в цій ущелині. А за 2-2,5 км зустріли шалений опір з боку моджахедів. Стрілянина лунала хвилин 40-50. Ми в цей час перебували на вершині й... спали. У нас були сонечко, тиша, благодать.

7.25. Солдати 1 роти розстріляли двох підлітків, які виконували розвідувальні функції й порушили тиху ранкову ідилію. Майже година минула відтоді, як основні сили зникли за поворотом. Спустилися до найближчого будинку, що стояв метрів за двісті від і нашого місця розташування.

8.40. Нарешті надійшла команда «Дорога» для військового розташування на вершині гори -1 роти взводу АГС і двох міномет- ! них взводів для з'єднання з основними силами батальйону. На і годину (!), а той більше, забули про підрозділ ст. лейтенанта Зако лодяжного. Забудькуватим виявився капітан Володя Косінов, який виконував обов'язки командира батальйону.

8.45. Першим, за наказом Зека, виступив розвіддозор на чолі зі мною, лейтенантом Котовим. Із хлопцями спустилися з гір хвилин за 10-15. Стежка дозволяла йти досить швидко. За нами сили десанту розділилися. Частина бійців пішла зі старшим лейтенантом Заколодяжним уздовж хребта (взвод АГС), решта - зі старшим лейтенантом Шорніковим. Попереду всіх ішли ми. Останнім плентався взвод лейтенанта Суровцева (ДШБ), який вирушив через хвилин двадцять. Для нього це стало фатальним, бо саме його бійці прийняли на себе основну силу удару духів.

9.15. Біля річки хлопці набрали води й рушили далі під млявими пострілами. Піхотинці скупчилися біля ріки, а нам таки вдалося відійти від водопою метрів на п'ятдесят. І тут пролунала команда ст. лейтенанта Шорнікова шикуватися в колони для руху дорогою вздовж річки. Перші ряди зупинилися, в тому числі и наша частина взводу, останні підтягувалися. Багато з тих, хто виконав цей наказ, загинули або були поранені... (Настільки дурне розпорядження, що навіть через понад 30 років хочеться кусати лікті від злості за прийняте злочинне рішення політпрацівником-боягузом, унаслідок якого до 21 години в штаб батальйону, розташований у двох кілометрах нижче за течією, із 84 радянських воїнів повернулися тільки 12 осіб). Дідик і ще декілька хлопців вибралися пізніше, а вранці 12 травня врятувалися ще стільки ж бійців. Підсумки бою: 40 убитих (за Книгою Пам'яті), 25 поранених, вижили 18 чоловік. Крім цього, не встановлено, скільки воїнів померли після 11 травня в госпіталях. Приміром, у мінометному взводі 1 МСБ із 4 поранених так ніхто й не повернувся, тому що зазнали тяжких ран.

9.20. Тільки-но рота вишикувалася для руху на з'єднання з основними силами десанту, як відкрили вогонь із трьох боків. Стріляли з-понад 100 стволів, «працювали» 2 ДШКа, майже 50 автоматів і снайпери. Вогняний шквал зрізав половину підрозділу. Спробували чинити опір. Паніка. Крики поранених. Усі біжать до річки, де, на жаль, зустрічають смерть. Гинуть: Шорников (9.30- 10.30) - смертельне поранення в спину в ділянці лівої нирки, Саль- ков отримує важке поранення (його винесуть із бою його бійці, він помре на руках прапорщика Акімова о 14.00), Суровцев (9.30 - 9.40) також загинув. У цей період полягла велика частина всього взводу. Поранені пливають річкою або ж, ховаючись, повзуть уздовж берега, переховуючись за прибережним камінням.

9.25 Із боку кишлаку почалася атака моджахедів під проводом пакистанських інструкторів у чорному одязі. (Пізніше один із генералів катував нас із Заколодяжним з приводу наявності такого одягу в духів?!). Розстрілюють поранених, які лежать на піску. Деяких добивають мачете. Залишки роти тонуть у річці. Декому вдається потрапити в бистрину і їх виносить у район штабу батальйону, що за 2-3 км від місця бою. Страх! Щоб його позбутися, тиснеш курок автомата, змінюючи магазини. Вдалині моторошний зустрічний бій групи бійців проти духів.

9.30. Контратака 5-7 чоловік із 1 роти і взводу лейтенанта Суровцева (ВДВ), з автоматами біжать у бік наступаючих моджахедів.

9.45. Організація оборони старшим лейтенантом Заколодяжним у крайньому будинку кишлаку Хара схожа на божевілья, якому не вчать у військових училищах. Стріляють

чоловік п'ять, решта в шоковому стані ховаються всередині будинку й за стінами дувана. Мене чіпляє в ліве стегно. Куля навиліт, тому витягаю її пальцями. Поруч Деревенченко прикриває вогнем. Колю собі 4 кубики промедолу. Через п'ять хвилин починаю ловити кайф.

9.55 Через декілька хвилин вливаюся з рядовим Деревенченком (усі, хто залишився від мого взводу) в групу Заколюдяжного. Загальна кількість військовослужбовців, які обороняли будинок, - приблизно 30 осіб. Ще один мій боєць, рядовий Дідик, зник за сорок метрів від місця оборони основних сил. Йому весь день довелося битися наодинці.

10.00. І тут почалася друга хвиля атаки моджахедів. Практично повністю знищена 1 рота, хто вижив - сховалися в заглибленнях місцевості. На березі тіла 10-15 вбитих. Врятовані дісталися в штаб батальйону ближче до обіду. Дехто окопався на березі (якщо дозволяв рельєф). Ті, що залишилися на березі, загинуть у найближчі дві години. У цей момент ст. лейтенант Заколюдяжний ставить АГС на бруствер дувана й практично впритул розстрілює атакуючих душманів. Він чимось нагадує бога війни: щось репетує, свистять кулі, падають поранені, а він з усіх сил розстрілює духів, поки не закінчилися боеприпаси.

10.00-12.00. Атаки тривають безперервно: нова починається, щойно затихне попередня. Вперше застосували цю тактику моджахеди: вогонь кулеметів і автоматів направляють на наших, а інша їх частина, не стріляючи, біжить до будинку, де наші воїни. На піку бою викликали вогонь артилерії на себе. Мужній юнак-радист не втратив міцності духу, як робот постійно передає повідомлення в батальйон.

12.00. Щохвилини просимо надати допомогу з повітря або вогнем артилерійської батареї. Відчуваємо, ще трохи... і кінець. Жодного разу, як до цього бою, так і після, не доводилося тиснути на курок упродовж двох годин поспіль. Болить плече й кровоточать пальці. Всі виснажені. А духам що - вони ще й бігають. Поки Мі-8 обробляли вершини гір, знижуючи ефективність атак душманів, вдається перекусити. Не повірите, особисто бачив бійця, який із банкою перлової каші між прийомами їжі стріляв з АК-74. У нас втрати становлять чоловік 10. Трупні складаємо неподалік у глинобитну будову, поранені лежать поруч. Їх небагато. З боку закопаної в пісок роти перестають лунати постріли у відповідь.

12.30. Артбатарея починає роботу. Зроблено 1 постріл прямо в гущу атакуючих душманів. Втрати в них шалені. Декількох узагалі рознесло на шматки. Снаряд 122 мм розірвався в 20-30 метрах від нас. Гуркіт, скажу вам, вражає. Заклало вуха. Всі рідні обличчя, які оточували мене, виявилися в пилу, що розтанув за декілька хвилин. Другий постріл припав на взвод 3 роти, яка переховувалася на гребені вершини, що стоїть під директорією польоту снаряда. Вбило двох. За цим квадратом артилерія більше не працювала, є ймовірність вразити своїх.

У цей момент бачимо, що наближається Мі-8 (якщо не зраджує пам'ять). Упевнений голос пілота: «Хлопці, позначте себе... Де відпрацювати?». Не повірите, на очі навернулися сльози...

13.00. Розпочали працювати ворожі снайпери. Спека понад 50 градусів. Немає води, закінчуються медикаменти. Загибло ще двоє бійців. Один із них (Віктор Євгейчук!) бігав до річки, що розташована в 50-60 метрах. Йому вдалося принести майже 5 фляжок із водою. Але сам загинув. Ці ковтки живильної рідини рятують життя іншим. Не всякий здатен піти на такий мужній крок. Іншого убили, коли їв, притулившись спиною об стіну дувана. Впав практично без крику. До того часу інтенсивність бою рівнялася нулю.

16.00. Моджахеди направляють до нас парламентаря, який наблизився за 20-30 метрів. Високий, із білим прапором у лівій руці. Щось кричить, розмахуючи полотнищем. Пропонує здатися? Всі в будівлі тримають його на мушці. За наказом Заколюдяжного його «знімає» снайпер. Око за око. Дізнаємося, що в розташуванні штабу батальйону важко поранений прапорщик Акімов. Подвійне поранення руки й проникаюче грудної клітки.

До 17.00 - перепочинок. Ні пострілів, ні атак. Помічаємо, що через річку переправою, метрів за триста від нас, до нашого берега наближається майже сотня моджахедів (можливо, й двадцять осіб, але в страху очі великі). Промайнула думка: це кінець. Перевага противника над нами у 20 разів! Їх набагато більше. Шанси вижити в такому бою мізерні. Починає темніти.

17.10. Знову атакують моджахеди. Атаки грамотні. Вогнем ДШКа підпалили дах будівлі, де переховувалися наші основгу сили. Гине ще один хлопець, який вирішив змінити диспозицію. Йому в груди потрапляє куля ДШК. Темрява стає густішою. Від вогню над головою і похмурого монологу Заколодяжного розумієш - кінець! Рухаємося, як змії чи хробаки (будь-яке порівняння підходить), притискаючись пузом до землі й дряпаючи тіло об каміння.

18.50. Моджахеди проривають лінію оборони, вони за стіною, чути їх перегукування між собою. Декілька духів залазять на дах найближчої будівлі й стріляють згори. Але ми ще живі й здатні кинути гранату метрів на 10, щоб осколки накрили ворогів, як парасолькою: береш гранату (Ф-1), притискаєш ребристе тіло великим пальцем руки, смикаєш кільце, розтискаєш пальці рук, запобіжна скоба відлітає (граната все ще в руках), і лише потім кидаєш її за дуван. Вибух лунає майже миттєво.

Якщо доти поранених і вбитих складали всередині будівлі, то вже було не до них. Вони лежать під ногами, що ковзають від крові, нудить від трупного запаху. Найлютіші хвилини бою, коли між противниками відстань звужувалася до п'яти-шести метрів. Практично тільки товстий дуван розділяв воюючі сторони. Час стискається до щільності металу.

19.00. У бік Хари вирушає рота Какімбаєва. Можливо, вона вийшла набагато раніше, ще при світлі. Його взвод перебував на висоті, якщо по прямій – 2-2, 5 км від нас. А через гори пішим ходом – усі 5-6 км, а якщо ще й в очікуванні вогню противника – не менше 3-4 год.

До 19.30, намагаючись стримати моджахедів неприйнятній відстані, стріляємо в ніч без перерви, благо патронів навалом. І постійно кидаємо гранати. Будь-куди. У живих залишилося десь 15 осіб (із урахуванням поранених). На допомогу вже не сподіваємося. Нагорода за голову рядового - 150000 афгані, за офіцера - 250000 афгані. Для афганців це багатство.

Рішення прориватися найправильніше. Іншого виходу просто немає. Не вистачає сил триматися. Хочеться спати, дехто засинає на ходу, незважаючи на свист куль. Якщо залишимося-загинуть усі. Духи навколо. Рветься коло блокади. Рукопашний бій проти понад двадцяти моджахедів (за спогадами Заколодяжного). Б'ємося прикладами й кулаками. Штик-ножів немає. Крики поранених із обох боків. (На щастя, такого більше не бачив, хіба що в кінотеатрі у фільмі «9 рота» через багато років). Вдається прорватися до річки. Чуємо шум бою в горах, недалеко від місця прориву. Частина тяжкопоранених залишилася в тому будинку, з якого вийшли. Так уже сталося... Відірвалися від основної групи.

Із розповіді Зека, щойно наші бійці залишили глинобитний будинок, духи практично миттєво ввійшли туди й звідти лунали крики наших тяжкопоранених пацанів, витягнути яких ми практично не змогли, бо кожен ніс якийсь вантаж. Цей факт не можемо ні підтвердити, ні спростувати.

21.00. Врятовані десантники бредуть уздовж берега по шию у воді. Поранених тягнуть на собі. На дорозі нишпорять душмани. Крижану воду майже не відчуваємо. При небезпеці завмираємо, направляючи стволи в бік берега. Холод пронизує тіло. Темінь непроглядна. Скільки нас тоді врятувалося? Ніхто не знає, мабуть, чоловік десять, дванадцять, п'ятнадцять. Пам'ятаю, поки йшли, горло стискав поранений, якого тягнув на собі, а коли дісталися до своїх, виявилось, він уже мертвий. Повільно вилазимо з річки. Немає сил стати на ноги. Сидимо, відпочиваємо. Лише через деякий час бредемо далі. У розташування штабу батальйону (2-3 км нижче за течією річки) прибуваємо вночі.

Зупиняє голос вартового: «Стій, хто йде?». На очах сльози від радості, що вирвалися з пекла.

А в штабі всі солодко сплять: в.о. командира МСБ, а також в.о. начальника штабу батальйону. Коли ввійшли в його халупу, зустрів словами: «Чого так довго?»...

13 травня 1980 р. знову йдемо через Хару. Нікого з тих, хто вийшов із оточення, в тил не посилають. Ми нікому не потрібні. Навіть через дві доби після бою на березі нараховуємо майже 40 трупів моджахедів і декілька наших бійців. А штабників це не бентежить, бо бачать уже себе з орденом Бойового Червоного Прапора на грудях: подання на себе відправлять одним рейсом.

14.20. Старшого лейтенанта Заколодяжного и мене викликають на бесіду в штаб. Розмова відбувається біля одного зі старих поховань, практично на кладовищі. За десять метрів навшпіньях сидять усі, хто вижив у тому бою. Меримський почав «пісочити» Заколодяжного: «А де була розвідка? Які пакистанці? Куди пішли?». Сергій Заколодяжний щось відповідає, каже про вогненний мішок. І тут генерал звертається до мене: «А ви де були, лейтенант?». Відповідаю: «Стріляли, не було можливостей навіть підняти голови. Загалом війна була, товаришу генерал». Його ця відповідь розлютила, почервонів, загорлав, порівнюючи події з Великою Вітчизняною війною, коли з неба сотні бомб падали на землю. Останню фразу бесіди пам'ятаю досі: «...Нікого не нагороджувати».

А це вже зі статті «Нас осталося тільки 12 из 90 ребят. Исповедь «афганца». («Аргументы и факты», № 50(1311) від 14.12.2005 р.):

«Цей бій - не найкращі спомини. І факт, це найважчий бій, в якому брали участь 66 бригада, 1 батальйон. Завдання було витіснити заколотників із ущелини, яких упродовж двох років не могли здолати наші війська. Праворуч і ліворуч височіли гори. Справа ще річка Кунар. Тільки ввійшли в кишлак, із вершин гір бризнув автоматний вогонь. Збита вогнем рота з усього маху вбігла в річку. Це була найприкріша помилка, але річка нам здавалася єдиним і безпечним місцем. Шум гвинтів вертольота в багатьох викликав сльози. Зазвичай, вертольоти Мі-8МТ літають парами: один виконує завдання, другий прикриває вогнем. До нас прилетів один. Пізніше допомогу. Ми вижили завдяки тобі». Це тепер точно знаю, що «вертушки» не летіли через те, що командир вертольотного полку злякався великих втрат. Добре, що не злякався капітан.

.. Після допомоги вертольотів настала тиша. Атак не було, лише поодинокі постріли снайперів вибивали з наших рядів зівак-солдатів. Усе, чим ми могли допомогти пораненим, - вколоти їм кінську дозу промедолу - наркотику війни, щоб тихо померли.

...Нам ще треба було пережити в'їдливі звинувачення не тільки в боягузстві й паніці, а ще в загибелі хлопців. Хоча напризволяще нас кинуло командування: позбавило вогневої підтримки артилерії та авіації, ми гинули у вогні всього в трьох кілометрах від основних сил батальйону. У в.о. командира батальйону взводні просили провести рятувальний рейд, але відмовили, а командир мінометної батареї не організував вогневого прикриття. Тільки старший лейтенант Алик Маміркулов, відібравши добровольців, самовільно рушив на допомогу й завдяки йому 12 із нас залишилися живими Прикро, що один із генералів поговорив зі мною «по-людськи» лише через майже 30 років потому, як ми виповзали, рятуючись від смерті, річкою Печдара, що тільки зараз дізнався, як нагороджували тих, хто першим таранив душманський опір: за рознарядкою, починаючи зверху. Прикро, що життя проходить, а все ще не можеш вирватися з лещат пам'яті, що здавлюють твою свідомість із силою пресу, що тих, хто дійсно воював, а не був приписаний писарем у штаб, забула Батьківщина. Батьківщина... Ні, не мати — мачуха, яка зважилася на введення військ в Афганістан, яка нагороджувала не тих, хто того заслуговував і йшов за неї в бій, щоб прикрити її своїм серцем, м'язами, шлунком, кістками, що вона користувалася цим, як їй заманеться. І від цього ще болючіше, бо розумієш - народився в найжахливішій країні світу, де твоє здоров'я, силу, розум використовують... для чого? В ім я чого?..».

Цю жахливу сповідь-розповідь свідка афганської війни про непоправні й безглузді втрати бійців і злочинну бездіяльність військової верхівки СРСР Ігор Котов виклав на своєму сайті. Віриться, що вона зачепить за живе багатьох земляків. Адже нині війну в Україні розпочали такі ж запродавці, для яких людське життя — мильна бульбашка.

Наш героїчний земляк Віктор Євгейчук, про якого згадується в розповіді, попри те, що тоді йому було лише двадцять, справжній герой. Його звитяга - приклад для нинішнього молодого покоління, бо девіз тодішніх воїнів-афганців і нинішніх захисників України, які воюють у зоні АТО, - «Немає нічого вищого, ніж положити душу свою, рятуючи ближнього». Тож перемога буде за нами! А світлу душу Віктора Євгейчука винагородить Всевишній своєю милістю, його ж батькам сердечна вдячність і шана за належне виховання сина, гордість нації! Героїне вмирають!

Вікторія ПАВЛОВА